

Kontrollkäik Kaagvere Erikooli

(1) 04.11.2010 viisid õiguskantsleri nõunikud läbi etteteatamata kontrollkäigu Kaagvere Erikooli eesmärgiga kontrollida põhiõiguste ja -vabaduste tagamist asutuses. Varasemalt on õiguskantsler Kaagvere Erikooli kontrollinud mitmel korral, viimati 29.11.2006¹.

Kaagvere Erikool on Haridus- ja Teadusministeeriumi hallatav põhikool kasvatuseritingimusi vajavatele 10.–17. aastastele tütarlastele. Kooli eesmärgid on põhimääruse järgi järgmised: võimaldada kasvatuseritingimusi vajaval õpilasel täita koolikohustust ja omandada põhiharidus; kujundada isiksust, kes tuleb toime oma elu ja tööga ning peab kinni õigusnormidest ja ühiselu reeglitest; ennetada õpilaste võimalikke õigusrikkumisi.

Kooli õppekeelteks on vene ja eesti keel. Kooli suunatakse õpilased kohtumääruse alusel. Taotluse kohtule teeb lapse elukohajärgne alaealiste komisjon. Alaealisi võib kooli suunata ka kohus kohtuotsuse alusel. Kohus võib õpilase Kaagvere Erikooli suunata kas üheks või kaheks aastaks.

(2) Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, täites ühtlasi piinamise ning muu julma, ebainimliku või inimväärikust alandava kohtlemise ja karistamise vastase konventsiooni fakultatiivse protokollis artiklis 3 sätestatud riigi ennetusasutuse funktsiooni, kas erikoolis on tagatud laste põhiõigused ja -vabadused.

Täpsemalt kontrollisid õiguskantsleri nõunikud, kuidas on Kaagvere Erikool täitnud õiguskantsleri 29.11.2006 toimunud kontrollkäigu järel tehtud ettepanekuid ja soovitusi.

29.11.2006 toimunud kontrollkäigu järel tehtud ettepanekud ja soovitusid puudutasid kooli tegevust reguleerivate sisedokumentide ja kooli veebilehe seadusega vastavusse viimist, õpilaste keelatud töödel rakendamise lõpetamist, õpilaste selleks mitte ettenähtud kohtadesse ja mitteettenähtud juhtudel eraldamise lõpetamist, arstiabi kättesaadavuse tagamist, laste teavitamist nende õigustest ja õpilasesinduse loomist.

Lisaks eeltoodule kontrollisid õiguskantsleri nõunikud, kas lastele on tagatud õigus suhelda telefoni teel privaatset oma vanemate ja lähedastega, kas laste läbiotsimine toimub koolis lapse väärikust austades ning kas laste eraldamine koolis toimub seaduslikul alusel.

(3) Õiguskantsleri nõunikud tutvusid kontrollkäigu raames laste õppimis- ja elamistingimustega ning vestlesid kooli direktoriga. Samuti vestlesid õiguskantsleri nõunikud usalduslikult 19-st erikoolis viibinud tütarlapselt 18-ga (üks tütarlaps keeldus vestlusest) ja 4 kooli töötajaga ning tutvusid valikuliselt toimikutega erikoolis viibinud laste kohta.

(4) Erikoolidel tuleb siiani tegutseda puudulikus õiguslikus ruumis ja Kaagvere Erikoolil ka erikoolile mittesobilikes ruumides. Praegusel tegutsemiskeskkonnal on Kaagvere Erikooli tegevusele ja tulemuslikkusele paratamatult negatiivne mõju. Mitmed kontrollimisel tuvastatud puudused ongi tingitud kooli tegevust reguleerivate õigusaktide puudulikkusest. Vajadusele täiendada erikoolide tegevust reguleerivaid õigusakte on õiguskantsler tähelepanu

---

¹ Vt Õiguskantsleri tegevuse 2006. aasta ülevaade, lk 114-119. Elektrooniliselt kättesaadav: http://www.oiguskantsler.ee/public/resources/editor/File/_levaade_2006_e_k_L_PLIK.pdf.

juhtinud juba oma varasemates kontrollkäigu kokkuvõtetes² ning haridus- ja teadusminister on seda vajadust ka möönnud. Seetõttu ei peatuta käesolevas Kaagvere Erikooli kontrollkäigu kokkuvõttes kõikidel erikoolide tegevust puudutavatel probleemidel, mida õiguskantsler on juba varemalt käsitlenud, vaid keskendutakse nendele probleemidele, mis konkreetsel kontrollkäigul tõusetusid. Samuti ei käsitleta käesolevas kokkuvõttes neid õiguskantsleri 29.11.2006 toimunud kontrollkäigu järel tehtud ettepanekuid ja soovitusi, mille kool on tänaseks täitnud.

Enne tuvastatud puuduste väljatoomist, tuleb märkida, et Kaagvere Erikooli töötajate pühendumus ja missioonitunne väärivad tunnustust. Erikooli töötajate heast tööst annab tunnistust ka asjaolu, et enamik intervjueeritud õpilastest olid oma eluga erikoolis pigem rahul ning mõistsid selle mõjutusvahendi vajalikkust. Positiivsena võib ära märkida ka asjaolu, et Kaagvere Erikooli õpilaste elamistingimusi on seoses teise hoonesse kolimisega suudetud veidi parandada.

(4.1) Eraldusruumi puudumine koolis ning õpilaste eraldamine alandaval viisil ja seaduse nõudeid eirates

4.1.1 Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Kaagvere Erikoolis on eraldusruum ning kas see vastab tervisekaitsenõuetele.

Põhiseaduse (PS) § 11 kohaselt tohib õigusi ja vabadusi piirata ainult kooskõlas põhiseadusega. Need piirangud peavad olema demokraatlikus ühiskonnas vajalikud ega tohi moonutada piiratud õiguste ja vabaduste olemust. Vastavalt Riigikohtu praktikas kasutusel olevale põhiõiguste piiramise üldisele kontrolliskeemile peab põhiõiguse piirang olema ette nähtud Riigikogu poolt vastu võetud piisavalt selgelt sõnastatud seadusega (formaalne põhiseaduspärasus), piirangul peab olema legitiimne eesmärk, piirang peab olema eesmärgi saavutamiseks sobiv ja vajalik ning mõõdukas, s.o piirangu raskus peab olema vastavuses taotletava eesmärgi olulisusega (materiaalne põhiseaduspärasus).³

Põhiõiguste- ja vabaduste piirangud kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste koolis on sätestatud alaealise mõjutusvahendite seaduses (AMVS). Õpilaste liikumisvabadust on piiratud AMVS § 6¹ lg 7 alusel. AMVS § 6¹ lg 7 kohaselt on õpilasel pideva kasvatusliku järelevalve teostamiseks keelatud lahkuda kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli territooriumilt, välja arvatud kooli põhimääruses sätestatud juhtudel. Seega on koolil õigus võtta tarvitusele meetmeid selleks, et takistada õpilaste loata lahkumist kooli territooriumilt. Kuid need meetmed peavad olema proportsionaalsed ehk sobivad, vajalikud ja mõõdukad.

AMVS § 6² lg 1 alusel võib kasvatuseritingimusi vajavate õpilaste kooli õpilase paigutada rahunemiseks eraldusruumi, kuid mitte kauemaks kui 24 tunniks. AMVS § 6² lg-s 2 on sätestatud tingimused, millal võib õpilase eraldusruumi paigutada. Õpilase võib eraldusruumi paigutada üksnes juhul, kui on otsene oht enesevigastuseks või vägivallaks teiste isikute suhtes ning suusõnaline rahustamine ei ole osutunud küllaldaseks.

---

² Vt näiteks kokkuvõtet õiguskantsleri kontrollkäigust Tapa Erikooli 2009. septembris. Elektrooniliselt kättesaadav:

http://www.oiguskantsler.ee/public/resources/editor/File/Vaarkohtlemise_ennetamine/2009/Kontrollkaigud/Tapa_kontrollk_igu_kokkuv_te_2009.pdf.

³ Vaata näiteks RKPJKo 6.03.2002 nr 3-4-1-1-02, p 15.

Eraldusruumi paigutatud õpilane peab AMVS § 6² lg 7 kohaselt olema koolitöötaja pideva järelevalve all. Samuti on sotsiaalminister oma 08.02.2002 määrusega nr 33 „Eraldusruumi ja selle sisustuse tervisekaitse- ning ohutusnõuded” kehtestanud, millistele tingimustele peab eraldusruum vastama. Nimetatud määruse § 2 järgi vastutab tervisekaitse- ja ohutusnõuete täitmise eest kooli omanik, valdaja ning kooli direktor või juhataja.

Kontrollimisel selgus, et Kaagvere Erikoolis sotsiaalministri 08.02.2002 määrusega nr 33 kehtestatud nõuetele vastav eraldusruum puudub. Seega ei ole Kaagvere Erikoolis võimalik rakendada AMVS §-s 6² sätestatud abinõu paigutada rahunemist vajav laps eraldusruumi.

Arvestades kasvatuseritingimusi vajavate laste kooli suunatavate laste profiili ja asjaolu, et nad viibivad kooli territooriumil 24 tundi ööpäevas, on selles koolis oht enesevigastuseks või vägivallaks teiste isikute suhtes oluliselt suurem kui tavakoolis. Ohtlike situatsioonide lahendamiseks ning ohtliku õpilase teistest eraldamiseks ja tema rahustamiseks ongi seadusandja ette näinud võimaluse paigutada laps kuni rahunemiseni turvalisse tervisekaitsenõuetele vastavasse ruumi. Tervisekaitsenõuetele vastava eraldusruumi puudumine erikoolis on ohtlik, sest lapse enda või teiste tervist ohustava olukorra tekkimisel ei ole võimalik ohtlikku last teistest turvaliselt eraldada kuni kiirabi saabumiseni. See seab aga ohtu nii lapse enda kui teiste õpilaste ja koolitöötajate turvalisuse.

Selleks, et ohtu laste ja koolitöötajate tervisele vältida, tuleb leida vahendid tervisekaitsenõuetele vastava eraldusruumi sisustamiseks Kaagvere Erikooli praeguses hoones või töötada välja alternatiivne plaan laste või koolitöötajate elu ja tervist ohustavate juhtumite lahendamiseks. Seejuures ei tohi selliste juhtumite lahendamisel ebaproportsionaalselt piirata ei selle lapse õigusi, kellest oht lähtub, ega ka teiste laste ja koolitöötajate õigust turvalisele koolikeskkonnale.

Eeltoodust lähtudes soovib õiguskantsler Haridus- ja Teadusministeeriumil kui kooli pidajal tagada koostöös kooli direktoriga kõigi koolis viibivate laste ja koolitöötajate turvalisus koolis. Selleks soovib õiguskantsler sisustada tervisekaitsenõuetele vastav eraldusruum Kaagvere Erikooli praeguses hoones või töötada välja kirjalik alternatiivne plaan selle kohta, kuidas lahendada laste või koolitöötajate elu ja tervist ohustavaid juhtumeid ilma ohu allikaks olevat last eraldamata.

4.1.2 Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Kaagvere Erikoolis järgitakse õpilaste eraldamisel seadust.

Nagu eespool märgitud, puudub Kaagvere Erikoolis tervisekaitsenõuetele vastav eraldusruum. Seega ei tohiks koolis õpilasi AMVS § 6² lg 1 alusel eraldada. Samas mitu intervjuueeritud õpilast väitsid, et korrarikumiste või põgenemiskatsete eest karistati neid eraldamisega kooli esimest ja teist korrust ühendavasse trepikotta. Õpilased väitsid, et nad olid trepikojas lukustatud uste taga viibinud mõnest tunnist kuni mitme päevani. Üks õpilane väitis, et ta oli trepi all ka ööbinud. Selleks oli talle trepi alla toodud tema toast voodi.

Trepikojas olid suured klaasaknad. Trepikojas oli üksnes üldvalgustus, kohtvalgustus puudus. Trepikojast ei olnud kõrvalise abita võimalik pääseda tualettruumi. Trepil oli kontrollimise hetkel raamaturiidul mõnede raamatutega ja 2 tooli, kuid kohtvalgustuse puudumise tõttu ei olnud trepialune sobilik lugemiseks.

Kooli direktor möönis teatud erandlikel juhtudel laste eraldamist trepikotta. Trepikotta eraldamist põhjendas direktor eraldusruumi puudumisega koolis ja vajadusega korda rikkunud õpilane teatud ajaks teistest õpilastest eraldada.

Õpilaste intervjuudest selgus, et trepikotta lukustamist rakendati pigem karistusena põgenemiskatse või korra rikkumise eest, mitte selleks, et vältida otsest ohtu enesevigastuseks või vägivallaks teiste isikute suhtes.

Karistaval eesmärgil lapse eraldamise õigust ei ole seadusandja erikoolidele andnud. Isegi kui Kaagvere Erikoolis eksisteeriks tervisekaitseõuetele vastav eraldusruum, ei oleks lapse eraldamine sellesse ruumi karistuseks põgenemiskatse või korra rikkumise eest seaduslik.⁴

Veel enam taunimisväärne on laste eraldamine karistaval eesmärgil ruumi, mis ei ole eraldamiseks ette nähtud ning mis ei vasta eraldamisruumile kehtestatud tervisekaitseõuetele.

Õigust mitte olla piinatud ja muul viisil väärkoheldud loetakse üheks õigusriigi aluspõhimõtteks. Lühidalt öeldes kaitseb kõnealune õigus isikut mitte üksnes piinamise vastu selle tavatähenduses (nt politseiametniku poolt ülekuulamisel tunnistuse saamiseks kinnipeetud isiku peksmine), vaid on suunatud laiemalt nii inimese inimväärikuse kui ka tema füüsilise ja psüühilise terviklikkuse kaitsele. Nii on kohtupraktikas loetud väärkohtlemiseks ka näiteks isiku sunniviisilist kiilaks ajamist enne mõne päeva pärast aset leidma pidanud kohtuistungit, mittesuitsetajast kinnipeetava paigutamist aastateks samasse kambrisse suitsetajatega, kinnipidamisruumi pikaajalist ülerahvastatust ja ebasanitaarseid tingimusi, kinnipidamisasutuse poolt meditsiinilise abi osutamata jätmist jms.

Rahvusvahelised dokumendid toovad piinamise kõrval erinevaid muude keelatud väärkohtlemise vormide loetelusid, nt "julm, ebainimlik või inimväärikust alandav", "ebainimlik või alandav". Eesti põhiseadus keelab §-s 18 piinamise kõrval "julma või väärrikust alandava" kohtlemise ja karistamise.

Range piiri tõmbamine erinevate väärkohtlemise vormide vahel ei ole võimalik. Eristamine sõltub paljude asjaolude koostoimest – väärkohtlemise olemusest (milles see seisneb), eesmärgist (teadlik ja tahtlik kannatuste tekitamine), karmusest (väärkohtlemise kestvus, füüsilised ja psüühilised tagajärjed) ning konkreetse juhtumi asjaoludest (nt kannatanu sugu, vanus, tervislik seisund; raskendavate asjaolude koostoime jms).

Euroopa Inimõiguste Kohus teeb oma praktikas siiski vahet erinevate väärkohtlemise vormide vahel, andes neile konkreetse sisu. Näiteks alandava kohtlemise või karistamisega on Euroopa Inimõiguste Kohtu hinnangul tegu siis, kui see tõi kaasa kannatanule hirmu, ängistust ja alaväärsust, mis võib põhjustada alandust ja füüsilise või vaimse vastupanu lõppemise, või mille eesmärk oli suunata kannatanu tegutsema oma tahte või südametunnistuse vastaselt. Vastandina piinamisele ja ebainimlikule kohtlemisele ei ole inimväärikust alandava kohtlemise puhul esiplaanil mitte põhjustatud kannatuste raskus, vaid alandamine. Seejuures avalikkuse komponent omab küll tähtsust, kuid inimväärikuse alandamiseks piisab ka

---

⁴ Lapse eraldamise tingimused on sätestatud AMVS § 6² lg-s 2, mille järgi: "Õpilase võib paigutada eraldusruumi juhul, kui on otsene oht enesevigastuseks või vägivallaks teiste isikute suhtes ning suusõnaline rahustamine ei ole osutunud küllaldaseks."

alandamisest kannatanu enda silmis. Sama kehtib kannatanu alandamise tahtluse kohta – inimväärikuse alandamise eesmärgi puudumine ei tähenda, et artikli 3 rikkumine puuduks.

Õiguskantsler leiab, et lapse karistuseks trepikotta lukustamist Kaagvere Erikoolis tuleb pidada alandavaks kohtlemiseks järgmistel põhjustel. Esiteks puudub laste eraldamiseks karistuslikul eesmärgil seaduslik alus, seega on laste selline eraldamine õigusvastane. Teiseks ei vasta trepikoda, kuhu lapsi lukustati, eraldamiseks ettenähtud ruumile kehtestatud tervisekaitsenõuetele (muuhulgas puudus lastel ilma kõrvalise abita juurdepääs tualettruumile ja joogiveele; puudus võimalus heita pikali, välja arvatud juhul, kui ööseks toodi trepi alla lapse toast voodi; ruum ei võimaldanud lapse pidevat jälgimist). Lisaks väitsid mitmed lapsed, kellega õiguskantsleri nõunikud kontrollkäigul usalduslikult vestlesid, et nad tundsid ennast trepikojas lukustatud uste taga ebamugavalt ja halvasti. Tütarlaps, kes oli sunnitud trepikojas veetma ka öö, ütles, et tal oli öösel hirm. Laste väited on usutavad ja ei vaja eraldi tõendamist, kuna keskmine inimene tunneks ennast analoogses olukorras samuti ebamugavalt.

Eeltoodust lähtudes teeb õiguskantsler Kaagvere Erikooli direktorile ettepaneku loobuda laste trepikotta lukustamisest olenemata eesmärgist ning tagada, et Kaagvere Erikoolis ei kohaldataks laste suhtes alandavaid karistus- ega mõjutusvahendeid.

(4.2) Õiguse sõnumi saladusele ja eraelu puutumatusse rikkumine

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Kaagvere Erikoolis on lastele tagatud võimalus suhelda privaatsetl oma lähedastega ning laste õigus sõnumi saladusele ja eraelu puutumatusse.

PS § 43 lause 1 kohaselt on igal isikul õigus tema poolt või temale posti, telegraafi, telefoni või muul üldkasutataval teel edastatavate sõnumite saladusele. Lause 2 lisab, et erandeid võib kohtu loal teha kuriteo tõkestamiseks või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamiseks seadusega sätestatud juhtudel ja korras. PS § 43 esemeline kaitseala kaitseb üksnes edastatava sõnumi saladust, kusjuures edastamine tähendab, et seda toimetab kolmas isik või see toimub kolmanda isiku infrastruktuuri kaudu. PS §-s 43 sätestatud sõnumisaladuse kaitse algab piltlikult hetkel, kui saatja annab kirja üle postiteenuse osutajale või laseb selle postkasti, ning lõpeb hetkel, kui see jõuab adressaadi sfääri. PS § 43 kaitseala laieneb mitte ainult isikule saadetud sõnumitele, vaid ka tema poolt saadetud sõnumitele.

PS § 26 lause 1 kohaselt on igal isikul õigus perekonna- ja eraelu puutumatusse. Lause 2 lubab kõnealust õigust riivata seaduses sätestatud juhtudel ja korras tervise, kõlbluse, avaliku korra või teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks, kuriteo tõkestamiseks või kurjategija tabamiseks. Eraelu puutumatusse kaitsealasse langeb eelkõige isiku füüsiline ja vaimne puutumatus, isiku identiteet, isikuandmed, seksuaalsus ning õigus oma kujutisele ja sõnale⁵. Laste isiklikud telefonivestlused või muu isiklikku laadi teavet sisaldav materjal langeb eraelu puutumatusse kaitsealasse ning kaitseala lubatud riivid peavad olema üksikasjalikult sätestatud seaduses, järgides põhiseaduses nimetatud eesmäärke.⁶ Samuti hõlmab õigus perekonnaelu puutumatusse lapse õiguse säilitada oma perekondlikud suhted ning vanema ja lapse õiguse omavahelisele suhtlusele.⁷

⁵ U. Lõhmus. Eesti Vabariigi põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Kommentaarid §-le 26. kott 8.

⁶ Vt ka RKPJKo 25.06.2009. nr 3-4-1-3-09, p 16 jj.

⁷ Vt allmärkus nr 5. Komm 13.6 – 13. 8.

Kinnises asutuses viibival perest eraldatud lapsel peab olema võimalus suhelda oma vanemate ja lähedastega. ÜRO Lapse Õiguste Konventsiooni art 9 punkt 3 ja Eesti Vabariigi lastekaitseaduse § 28 järgi on lapsel, kelle vabadust on piiratud ja kes on seeläbi ajutiselt eraldatud oma vanematest, õigus säilitada isiklikud suhted ja kontakt mõlema vanemaga ja lähedaste sugulastega, välja arvatud juhul, kui see kahjustab last.

Ka Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee (CPT) peab eriti tähtsaks kõigi kinnises asutuses viibivate alaealiste kontaktide säilitamist välismaailmaga. Põhimõtteks peaks olema suhete arendamine välismaailmaga. Kontaktide edendamine võib olla väga kasulik alaealistele kinnipeetavatele, kellest paljudel on sotsiaalsete oskuste puudumisest või emotsionaalsest piiratusest tingitud käitumisprobleeme. CPT peab oluliseks rõhutada, et alaealiste kontakte välismaailmaga ei tohiks kunagi distsiplinaarmeetmena piirata ega keelata.⁸

AMVS § 6¹ lg 4 järgi ei ole kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli direktoril ning teistel töötajatel õigust kontrollida õpilase kirj vahetuse ja telefoni või muude üldkasutatavate sidekanalitega edastatavate sõnumite sisu.

Kontrollimisel selgus, et lastel võimaldatakse telefoni teel oma lähedastega suhelda kolm korda nädalas 10 minutit korraga. Lapsed kasutavad lähedastega suhtlemiseks isiklike mobiiltelefone. Intervjueeritud tüdrukute sõnul saavad need, kellel isiklikku mobiiltelefoni ei ole, lähedastega suhelda personaalnõustajate või sotsiaalpedagoogide mobiiltelefonidega, kuid seda mitte regulaarselt ja harvem kui 3 korda nädalas ning vähem kui 10 minutit korraga.

Helistamine on koolis korraldatud selliselt, et 2 kuni 3 last on helistamise ajal ühes ruumis ja peavad oma lähedastega suhtlema teiste laste ja mõnikord ka koolitöötajate juuresolekul. Intervjueeritud lapsed olid teiste laste ja koolitöötajate juuresolekust helistamise ajal selgelt häiritud ja kurtsid, et nad ei saa oma lähedastega usalduslikult vestelda ega rääkida oma probleemidest kaasõpilaste või koolitöötajatega.

Lisaks intervjueeritud tütarlastele kinnitas ülalkirjeldatud helistamise korraldust ka kooli direktor. Direktor põhjendas sellist helistamise korraldust sellega, et lapsi on koolis 19 ja kõigile neile tuleb leida aeg helistamiseks, samal ajal tuleb aga tagada kooli päevakavast kinnipidamine ja erinevate tegevuste läbiviimine.

Õiguskantsler mõistab direktori soovi tagada kooli päevakavast kinnipidamine ja selles ettenähtud tegevuste läbiviimine, kuid ei saa aktsepteerida praegust helistamise korraldust koolis, kuna see rikub laste õigust eraelu puutumatusse ja sõnumi saladusele. Lisaks rikub koolitöötaja viibimine helistavatest lastest kuuldekaugusel AVMS § 6¹ lõikes 4 sätestatud põhimõtet, mille kohaselt kasvatuse eritingimusi vajavate õpilaste kooli direktoril ning teistel töötajatel ei ole õigust kontrollida õpilase telefoni teel edastatavate sõnumite sisu. Seetõttu tuleb laste helistamist edaspidi korraldada selliselt, et laps saaks oma vanemate ja lähedastega vestelda privaatsest ilma kaasõpilaste ja koolitöötajate juuresolekuta.

Eeltoodust lähtudes teeb õiguskantsler Kaagvere Erikooli direktorile ettepaneku korraldada laste suhtlemist vanemate ja lähedastega edaspidi selliselt, et laste õigus sõnumi saladusele ja eraelu puutumatusse ei oleks rikutud. Õiguskantsler soovib

---

⁸ Vt Piinamise ja Ebainimliku või Alandava Kohtlemise või Karistamise Tõkestamise Euroopa Komitee standardid, lk 66, p 34. Elektrooniliselt kättesaadav: <http://www.cpt.coe.int/estonian.htm> .

sätetada vastavad täpsustused vanemate ja lähedastega suhtlemise korralduses ka kooli kodukorras.

Õiguskantsler soovib Kaagvere Erikooli direktoril koostöös kooli pidajaga leida vajalikud vahendid selleks, et ka need lapsed, kellel ei ole isiklikku mobiiltelefoni, saaksid regulaarselt suhelda oma vanemate ja lähedastega. Õiguskantsler soovib kooli kodukorras ette näha, kuidas täpselt ja kui tihti saavad isiklikku mobiiltelefoni mitteomavad õpilased oma vanemate ja lähedastega suhelda.

(4.3) Laste läbiotsimine seadusliku aluseta

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Kaagvere Erikooli töötajatel on seaduslik alus laste läbiotsimiseks.⁹

PS § 20 lõikes 1 on sätestatud igäihe õigus vabadusele ja isikupuutumatusse (põhiõigus isikuvabadusele). Isikuvabadus on väga kaalukas põhiõigus, sätestades igäihe füüsilise vabaduse kaitse meelevaldse ehk omavolilise sekkumise eest.¹⁰ Riigikohus on leidnud, et vabadus on üks olulisemaid põhiõigusi.¹¹ Seetõttu on isikuvabaduse piiramisele seatud põhiseadusega väga konkreetsed raamid. Isikuvabadust saab PS § 20 lõike 2 kohaselt piirata üksnes seadusega sätestatud juhtudel ja korras.

Isikupuutumatus on füüsilise vabaduse kaitse erijuht. Füüsilise vabaduse laia ulatuse tõttu on isikupuutumatus hõlmatud füüsilise vabadusega. Seega on ka isikupuutumatus piiramiseks vajalik seaduslik alus. Riigikohus on märkinud, et isiku kohustamine ette näitama tema taskuis olevaid esemeid riivab PS §-s 20 sätestatud õigust isikupuutumatusse ja seda võib teha üksnes seaduses sätestatud juhtudel ja korras.¹²

Eelnevast nähtub, et isiku ja temal seljas olevate riiete läbiotsimiseks peab PS § 20 lõikest 2 tulenevalt olema seaduslik alus. Alaealise mõjutusvahendite seadusega ei ole erikooli järelevalvetöötajatele antud volitust õpilaste läbiotsimiseks. AMVS § 6¹ lg 2 järgi on kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli direktoril või tema volitatud isikul õigus õpilase juuresolekul avada õpilasele saadetud posti- või muid saadetisi. AMVS § 6¹ lg 3 järgi on kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli direktoril või tema volitatud isikul õigus õpilase juuresolekul võtta temalt ära sama paragrahvi lõikes 1 nimetatud loetelusse kuuluvad esemed ja ained. Eeltoodud sätetest ei saa tuletada õigust õpilaste läbiotsimiseks.

Volitust kasvatus eritingimusi vajavate laste läbiotsimiseks koolis ei tulene ka muudest seadustest. Turvaseaduse (TurvaS) § 32 lg 1 p 4 annab üksnes turvatöötajale õiguse isiku kinnipidamisel teostada isiku ja temaga kaasas olevate esemete turvakontrolli kindlustamiseks, et kinnipeetu valduses ei ole esemeid ega aineid, millega ta võib ohustada ennast või teisi. Turvatöötajal on õigus ohtlikud esemed ja ained võtta oma kontrolli alla. Äravõetud esemed ja ained tuleb viivitamata anda üle politseile. Turvatöötajaks turvaseaduse tähenduses on

---

⁹ Järgnevalt on kasutatud mõistet "läbiotsimine". Samas tuleb silmas pidada, et tegu ei ole olemuslikult läbiotsimisega kriminaalmenetluse seadustiku tähenduses, vaid pigem turvakontrolli ja/või asjade läbivaatusega politsei- ja piirivalveseaduse mõttes. Seejuures on erikoolis teostataval turvakontrollil ja läbivaatusel siiski ilmselt laiem eesmärk kui üksnes vahetu ohu tõrjumine.

¹⁰ Ph.D Rait Maruste. Eesti Vabariigi Põhiseadus. Kommenteeritud väljaanne. Teine täiendatud väljaanne. Kommentaarid §-le 20. kumm 1.

¹¹ RKHKo 09.06.2006. nr 3-3-1-20-06, p 15.

¹² RKKKo 19.05.2005, nr 3-1-1-43-05, p 7.

TurvaS § 21 lg 1 järgi füüsilisest isikust ettevõtja, kes osutab turvateenust või turvaettevõtja töötaja. Kaagvere Erikooli järelevalvetöötajad ei ole turvatöötajad turvaseaduse tähenduses. Samuti ei saa Kaagvere Erikooli töötajaid lugeda sisevalve töötajateks turvaseaduse tähenduses, kuna TurvaS § 18 sätestab selgesõnaliselt, et sisevalve turvaseaduse tähenduses on ettevõtja, riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse asutuse üksus, kes valvab ettevõtja, riigiasutuse või kohaliku omavalitsuse asutuse omandis või valduses olevat vara. Asutuses korra tagamist ja õpilaste üle järelevalve teostamist ei saa tõlgendada asutuse omandis või valduses oleva vara kaitsmisena.

Eelnevast nähtub, et hetkel kehtivatest õigusaktidest ei tulene erikooli töötajatele õigust erikoolis viibivate õpilaste läbiotsimiseks. Samas praktiline vajadus teatud juhtudel õpilaste ja nendel kaasas olevate asjade läbiotsimiseks on olemas. Juhul, kui on põhjendatud kahtlus, et õpilane üritab kooli toimetada aineid või esemeid, mille valdamine erikoolis on AMVS § 6¹ lg 1 alusel kehtestatud Vabariigi Valitsuse 09.10.2001 määruse nr 315 järgi keelatud, siis võiks selleks vajalikku ettevalmistust omaval koolitöötajal olla õigus lapse läbiotsimiseks.

Kontrollimisel selgus, et Kaagvere Erikooli direktor ongi praktilisest vajadusest tingituna volitanud kooli järelevalvetöötajaid õpilasi läbi otsima ilma seadusliku aluseta.

Intervjuudest lastega selgus, et kodukülastuselt või pärast koolist omavolilist lahkumist kooli naastes otsivad Kaagvere Erikooli järelevalvetöötajad läbi nii õpilasel kaasas olevad isiklikud asjad kui ka õpilase enda. Õpilaste läbiotsimist järelevalvetöötajate poolt möönis ka kooli direktor, põhjendades seda vajadusega tagada, et keelatud aineid ja esemeid kooli territooriumile ei toodaks.

Õpilase ja tema asjade läbiotsimine toimub kooli välisukse ees olevas fuajeess. Fuajeesse avaneb lisaks välisuksele veel 4 ust: järelevalvetöötaja ruumi uks, garderoobi uks, esimese korruse koridori uks ja ühe koolitöötajate kasutuses oleva kabineti uks. Selles kabinetis on ka ühe meessoost töötaja töökoht. Kontrollimise ajal olid kõik ukсед peale esimese korruse koridori ukse fuajeesse avatud. Õpilaste sõnul on ka läbiotsimiste ajal tihti avatud koolitöötajate kasutuses oleva kabineti uks. Õpilaste kinnitusel on mitmel neist palutud läbiotsimise ajaks võtta seljast dressipluus ja särk, jättes üleval pool vööd selga vaid pesu. Üks õpilane väitis, et ta tundis ennast läbiotsimise ajal eriti ebamugavalt, kuna läbiotsimise ajal viibis avatud uksega kabinetis ka meessoost koolitöötaja. Väiteid meestöötaja viibimisest läbiotsimise ajal avatud uksega kabinetis fuajee kõrval kooli direktor ei kinnitanud, samas mööndes, et ta ei ole olnud kõikide läbiotsimiste juures.

Eeltoodust lähtudes teeb õiguskantsler Kaagvere Erikooli direktorile ettepaneku lõpetada õpilaste läbiotsimine ilma seadusliku aluseta. Põhjendatud kahtluse korral, et õpilane üritab kooli territooriumile toimetada keelatud esemeid või aineid, soovitab õiguskantsler Kaagvere Erikooli direktoril pöörduda abi saamiseks politsei poole.

Õiguskantsler soovitab haridus- ja teadusministril kaaluda alaealise mõjutusvahendite seaduse muutmist selliselt, et erikoolide teatud töötajatele anda teatud tingimustel õpilaste ja nende asjade läbiotsimise õigus.

(4.4) Kooli arengukava ei ole Haridus- ja Teadusministeeriumi poolt kinnitatud

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Kaagvere Erikoolil on nõuetekohaselt kinnitatud arengukava.

Põhikooli- ja gümnaasiumiseaduse (PGS) § 67 lg 1 lause 1 järgi koostatakse kooli järjepideva arengu tagamiseks kooli arengukava. Sama lõike teise ja kolmanda lause järgi koostatakse arengukava vähemalt kolmeks aastaks ning selles määratakse: kooliarenduse põhisuunad ja -valdkonnad, sealhulgas turvalisuse tagamine koolis; õpetajate täienduskoolituskava; eesti õppekeelest erineva õppekeelega põhikooli puhul meetmed, mida rakendatakse, et tagada õpilastele võimalus keskkariduse tasemel õpingute jätkamiseks eesti keeles ning tegevuskava.

PGS § 67 lg 2 järgi valmistatakse arengukava ja selle muudatused ette koostöös hoolekogu, õpilasesinduse, õppenõukogu ning ekspertidega koolist või väljastpoolt kooli. Arengukava kinnitatakse pidaja kehtestatud korras. Arengukava ja selle muudatused esitatakse enne kinnitamist arvamuse andmiseks kooli hoolekogule, õpilasesindusele ja õppenõukogule.

Viidatud sätetest nähtub, et kooli arengukava on üks olulisematest kooli arengut suunavatest dokumentidest. Arengukava ettevalmistamine ja koostamine on peamiselt kooli ülesandeks. Seadus näeb ette, keda tuleb koolil arengukava koostamisse kaasata.

Samas arengukava kinnitamise korra kehtestamine ja arengukava kinnitamine on PGS § 67 lg 2 kohaselt kooli pidaja ülesandeks.

Kontrollimisel selgus, et Kaagvere Erikool on 2009. aastal koostanud kooli arengukava aastateks 2009-2013. Arengukava on heaks kiitnud nii kooli õppenõukogu kui ka kooli nõukogu. Samas ei ole Kaagvere Erikooli pidaja, Haridus- ja Teadusministeerium, paraku kehtestanud erikooli arengukava kinnitamise korda ega Kaagvere Erikooli poolt koostanud arengukavale oma hinnangut andnud.

Kaagvere Erikoolil puudus kinnitatud arengukava ka 29.11.2006 toimunud kontrollkäigu ajal. Juba toona juhtis õiguskantsler arengukava puudumisele nii kooli juhtkonna kui haridus- ja teadusministri tähelepanu.

Eeltoodust lähtudes soovitab õiguskantsler haridus- ja teadusministril kehtestada erikooli arengukava kinnitamise kord ning seda korda järgides anda oma hinnang Kaagvere Erikooli arengukavale aastateks 2009-2013.

(4.5) Kool ei juhindu oma tegevuses kehtivast kodukorrast

Õiguskantsleri nõunikud kontrollisid, kas Kaagvere Erikoolis lähtutakse koolielu korraldamisel kehtivast kooli kodukorrast ning kas kodukord on avalikustatud nii, nagu seadus ette näeb.

Kooli kodukord on koolielu korraldamisel väga oluline dokument, milles on sätestatud õpilaste õigused ja kohustused, õpilaskodu kodukord, liikumine kooli territooriumil ja hoonetes, õpilaste isiklike asjade hoidmine, lähedastega suhtlemine, tervishoiuteenuste osutamine koolis ja mitmed muud olulised kooli igapäevaelu puudutavad küsimused. Seetõttu on väga oluline, et nii õpilased, koolitöötajad kui ka lapsevanemad laste seaduslike esindajatena saaksid koolis kehtivatest reeglitest ühtmoodi aru. Selleks, et kõigil huvitatutel oleks võimalik koolis kehtivate reeglitega tutvuda, on seadusega ette nähtud, kes peab kodukorra kinnitama ning kuidas peab kodukorra huvitatud isikutele teatavaks tegema.

PGS § 68 lg 1 järgi kehtestab kooli kodukorra direktor ja see on õpilastele ja koolitöötajatele täitmiseks kohustuslik. Sama paragrahvi teise lõike järgi esitatakse kooli kodukord ja selle muudatused enne kehtestamist arvamuse andmiseks kooli hoolekogule ja õpilasesindusele.

Eelnevast nähtub, et kooli kodukorra koostamine on kooli ülesanne, kusjuures selle koostamisse tuleb kaasata nii kooli hoolekogu kui ka õpilasesindus. Kooli kodukorra kehtestamine on direktori pädevuses.

PGS § 69 lg 1 sätestab, et kool avalikustab kooli õppekava, põhimääruse, arengukava, kodukorra ja õpilaskodu kodukorra oma veebilehel ja loob koolis võimalused nendega tutvumiseks paberil. Sama paragrahvi teises lõikes on täpsustatud, et kooli kodukord ja õpilaskodu kodukord pannakse välja koolis õpilastele nähtavasse kohta. Seega tuleb direktori poolt kehtestatud kodukord avalikustada kooli veebilehel ning panna välja koolis õpilastele nähtavasse kohta.

Kooli veebilehel avaldatud kooli kodukord on kinnitatud Kaagvere Erikooli direktori 09.11.2007 käskkirjaga nr 1-4/57. Kehtiva kodukorra võtsid kontrollkäigu ettevalmistamisel aluseks ka õiguskantsleri nõunikud.

Kuid kontrollimisel selgus, et Kaagvere Erikoolis ei lähtunud koolielu korraldamisel kooli veebilehel avalikustatud kodukorrast. Koolielu korraldamisel lähtuti hoopis koostamisel olevast uuest kodukorrast, mida ei olnud kooskõlastatud kooli hoolekoguga ega kehtestatud kooli direktori poolt. Lastele tutvustati koolis samuti kodukorda, mida ei olnud seaduse nõudeid järgides kinnitatud. Samas kooli kodulehel on lapsevanematele ja teistele huvitatud isikutele tutvumiseks avalikustatud Kaagvere Erikooli direktori 09.11.2007 käskkirjaga nr 1-4/57 kinnitatud kodukord, millest koolielu korraldamisel tegelikult ei lähtuta. Selline olukord ei võimalda õpilastel, koolitöötajatel ega lapsevanematel piisava kindlusega ette näha, millistele reeglitele koolielu Kaagvere Erikoolis reaalselt allub. See omakorda võib kaasa tuua analoogsete olukordade erineva lahendamise koolis ja sedakaudu isikute ebavõrdse kohtlemise.

Intervjueritud õpilaste sõnul tekitab selline olukord segadust nii õpilastes kui lapsevanemates, kuna lapsevanematele on kooli veebilehe vahendusel kättesaadav kooli direktori käskkirjaga kinnitatud kooli kodukord, õpilastele tutvustatakse koolis aga juba uue kodukorra eelnõu. Ühtsete ja selgete koolielu reeglite puudumine teeb keeruliseks ka koolitöötajate igapäevatöö. Paljud intervjueritud lastest märkisid, et analoogsetele olukordadele reageerivad erinevad koolitöötajad erinevalt. Laste sõnul tunnevad nad sarnastele juhtumitele erineva reageerimise tõttu tihti, et neid koheldakse koolis ebavõrdselt. Lisaks tõid need õpilased, kelle emakeeleks on vene keel, välja, et uue kodukorra eelnõu on tutvumiseks kättesaadav üksnes eesti keeles.

Kooli direktor möönis, et koolielu korraldamisel lähtutakse veel koostamisel olevast kooli kodukorrast. Direktor selgitas, et uus kodukord on juba peaaegu valmis, kuid vajab veel kooli hoolekogu ja Haridus- ja Teadusministeeriumi heakskiitu. Direktori sõnul on uus kodukord lihtsam ja mitte nii detailne kui hetkel kehtiv kord, mistõttu on see lastele arusaadavam.

Ehkki direktori soov koostada lastele arusaadavam ja lihtsam kooli kodukord, on igati positiivne, ei saa uut kodukorda kohaldada enne, kui see on kinnitatud ja kui kõigil õpilastel, lapsevanematel ja koolitöötajatel on olnud võimalus sellega tutvuda.

Eeltoodust lähtudes soovib õiguskantsler Kaagvere Erikooli direktoril järgida koolielu korraldamisel kehtivat kooli kodukorda ning panna kehtiv kodukord välja õpilastele nähtavasse kohta nii eesti kui vene keeles.

Samuti soovib õiguskantsler Kaagvere Erikooli direktoril järgida uue kooli kodukorra kehtestamisel seaduses sätestatud nõudeid, ehk konsulteerida enne kodukorra kehtestamist nii kooli hoolekogu kui ka õpilasesindusega. Uue kodukorra avalikustamisel pärast selle kehtestamist soovib õiguskantsler kooli direktoril järgida PGS §-s 69 sätestatud nõudeid. Samuti soovib õiguskantsler kooli direktoril teha uus kooli kodukord kättesaadavaks ka vene keeles.

(5) Kontrollkäigu tulemusel teeb õiguskantsler soovitused ja ettepanekud Kaagvere Erikooli direktorile ja haridus- ja teadusministrile ning saadab kontrollkäigu kokkuvõtte teadmiseks justiitsministrile ja Riigikogu kultuurikomisjonile. Ettepanekute ja soovituste täitmise osas teostab õiguskantsler järelkontrolli 6 kuu möödudes alates vastavate ettepanekute ja soovituste tegemisest.